

บทที่ 3

ระบำลีบถลัมบััจจุบัน

3.1 องค์ประกอบของระบำลีบ

ระบำลีบ ประกอบด้วย ท่ารำ การแปรแถว เพลงร้อง ดนตรี ผู้แสดง เครื่องแต่งกาย และโอกาสที่แสดง ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

ท่ารำ

ระบำลีบที่ใช้ท่ารำที่เป็นท่ามาตรฐานที่บรมครูด้านนาฏศิลป์ไทยได้บรรจุสร้างสรรค์ขึ้นอย่างประณีตงดงาม และมีกฎเกณฑ์มาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยาและได้มีการถ่ายทอดท่ารำแบบนี้สืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

ระบำลีบในปัจจุบัน พบว่าได้มีการบันทึกท่าและกระบวนการรำไว้เป็นเทป บันทึกภาพ ซึ่งจัดทำโดยวิทยาลัยนาฏศิลป์กรุงเทพ แต่ไม่มีการเผยแพร่ และการบันทึกท่ารำไว้เป็นตัวอักษร โดยนักศึกษาศาสน์เทคโนโลยีราชมงคล ซึ่งได้เผยแพร่ลงในหนังสือ คุณานุสรณ์ อาจารย์ลมูล ยมะคุปต์ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ ณ วัดมกุฏกษัตริยาราม วันที่ 29 ธันวาคม 2526 เท่านั้น ซึ่งถ้าจะพิจารณาท่ารำจากระบำลีบในปัจจุบันนี้ ซึ่งอาจารย์เฉลย ศุขะวณิช¹ ผู้เชี่ยวชาญนาฏศิลป์ วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร ได้กล่าวว่า ท่ารำของระบำลีบใน

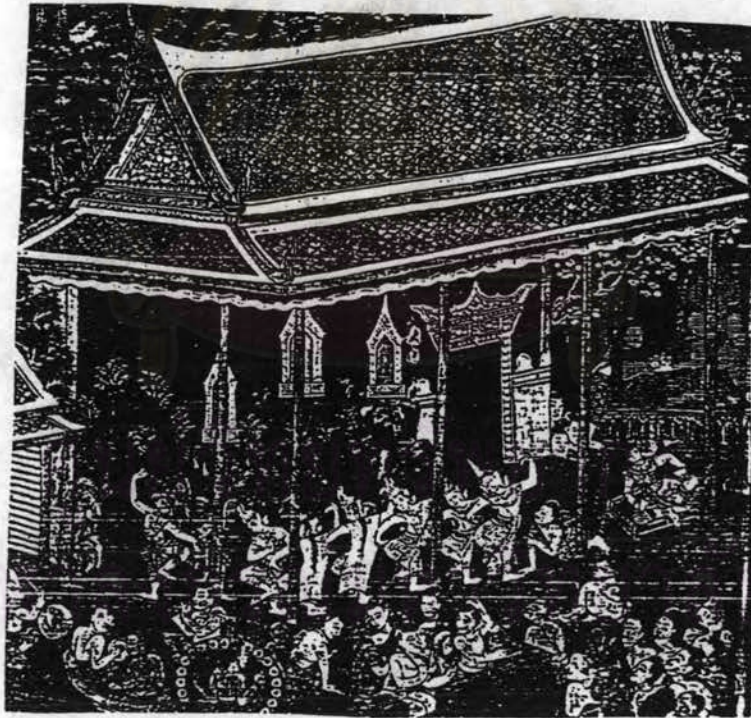
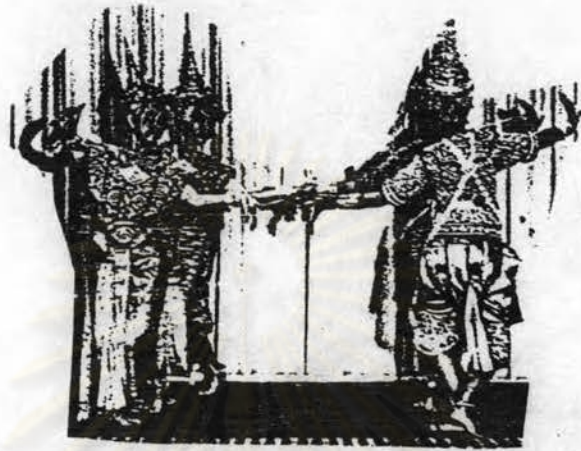
¹ สัมภาษณ์ เฉลย ศุขะวณิช, 11 กรกฎาคม 2535.

ปัจจุบันนี้เป็นส่วนหนึ่งที่ได้นำมาจากท่าในระบำสี่บทฉบับโบราณ จะพบว่าท่ารำที่ใช้เป็นท่ารำมาตรฐานที่มีมาแต่โบราณทั้งสิ้น เช่น ท่าเทพพนม ท่าเจ็ดฉิน ท่าผาลา เพียงไหล่ ท่าอัมพร ท่าพิศมัยเรียงหมอน ท่าสอดสร้อยมาลา ท่าย้ายท่า ท่าโลมบน ฯลฯ ซึ่งท่ารำเหล่านี้ล้วนแต่เป็นท่าแม่บทของนาฏศิลป์ไทย และเป็นท่าที่มีปรากฏอยู่ในภาพวาดวาดจิตรกรรมฝาผนังสมัยอยุธยาและต้นรัตนโกสินทร์ด้วย ตัวอย่างเช่น

ภาพที่ 1 ท่าอัมพร (ท่าสอดสูง)

ที่มา : (ภาพล่าง) ภาพเขียนนางนาฏดุริยางค์ ภาพไทย โดยนายวิทย์ พินพันเงิน กท.วัฒนธรรม วัฒนธรรมทางศิลปกรรมสภาวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2500.

ภาพที่ 2 ท่าพาลา

ที่มา : (ภาพล่าง) ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย วัดมณีมาวาส กท :
สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2526 .

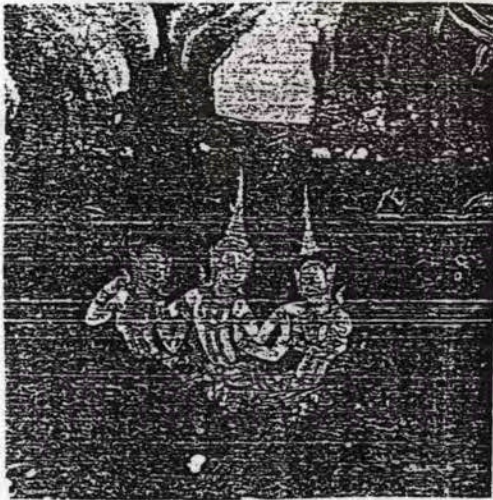

ภาพที่ 3 ทำเจดลิน

ที่มา : ชุดจิตรกรรมฝาผนังในประเทศไทย อันดับ 2

วัดประดู่ทรงธรรม กท : สำนักพิมพ์เมืองโบราณ, 2528.

กมย ?

ภาพที่ 4 ทำโลมบน

ที่มา : (ภาพซ้าย) ภาพไตรภูมิพระร่วง จิตรกรรมไทย. กท : โอเดียนสโตร์
2529.

แม่ท่าเหล่านี้ บรมครูผู้สร้างระบำสี่บทได้นำมาเรียงร้อยเข้าด้วยกัน โดยใช้ท่าเชื่อม เพื่อเชื่อมท่าทำให้ต่อเนื่องกลมกลืนกัน

สำหรับท่ารำระบำสี่บทในส่วนที่หายไป เนื่องจากการตัดทอนบทออก ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น ซึ่งจากการสัมภาษณ์ อาจารย์ เฉลย ศุขะวณิช ผู้ซึ่งเคย เรียนระบำสี่บทมาจากวังสวนกุหลาบ ตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และเคยออกแสดง ระบำสี่บทเนื่องในโอกาสต่าง ๆ หลายครั้งหลายหนกับคณะละครวังสวนกุหลาบ^{**} ได้กล่าวว่า ท่านได้เรียนระบำสี่บทมาตั้งแต่ยังเป็นเด็กอายุราว 11-12 ขวบ และได้เลิกรำไปเป็นเวลานาน จึงไม่สามารถจำกระบวนการทำให้ต่อเนื่องกันได้ทั้ง เพลง แต่สามารถจำได้ว่ามีท่ารำต่อไปนี้ เช่น ท่าอ้อม ท่าอวย ท่ากางกั้น ท่าหลบ ท่าโลม ท่าป้องปิด ท่าเหินบนนม ท่าเลี้ยวโล่ ท่าล้อแก้ว ท่าจูงมือ ท่าจับ ฯลฯ ซึ่ง ท่าเหล่านี้ท่านได้นำไปใช้ในการรำใช้บทในละครเรื่องต่าง ๆ และในชุดระบำ ที่ท่านได้สร้างสรรค์ขึ้นใหม่และนำมาฝึกหัดให้กับนักแสดงในปัจจุบันนี้ทั้งสิ้น และ อาจารย์ยังได้แนะนำว่า ให้นำท่ารำเหล่านี้ไปใช้ในการรื้อฟื้นระบำสี่บทในครั้งนี้ ได้ทันที โดยใส่ท่ารำให้ตรงกับความหมายของเนื้อร้องตามหลักการตีบทละครไทย

จากการศึกษาระบำสี่บทในปัจจุบัน ในส่วนของแบบแผนและวิธีการรำ พอสรุปได้ดังนี้

ศูนย์วิจัยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

* คูประวัติวังสวนกุหลาบ ในภาคผนวก ง

** คูประวัติคณะละครวังสวนกุหลาบ ในภาคผนวก จ

- ผู้แสดงจะรำไปพร้อม ๆ กัน และเหมือนกันทั้ง 4 คู่
- ตีทำรำตามบทร้องอย่างที่เราเรียกว่า "รำใช้บท" เป็นส่วนใหญ่
- มีการใส่อารมณ์ตามบทร้อง แสดงถึงความยินดีปรีดา
- มีการำทวนบทร้องทุกคำกลอน
- เมื่อรำจบแต่ละบท จะนั่งลงและไหว้

การแปรแถว

การแปรแถวในระบำสี่บทนั้นเนื่องจากระบำสี่บทเป็นระบำโบราณ ในสมัยโบราณ การจัดรูปขบวนแถวมีไม่มากนัก อาจารย์มนตรี ตราโมท ได้ให้ความเห็นว่า ระบำโบราณมักใช้ 2 แถว จะแปรแถวในลักษณะเดินสวนกันบ้าง วงกลมบ้าง² ซึ่งความเห็นนี้ได้ตรงกับอาจารย์เฉลย ศุขะวณิช ที่ได้อธิบายว่า รูปแถวของระบำสี่บทจะมีแต่เฉพาะแถวตอน (2 แถว) และวงกลมเท่านั้น จะไม่มีแถวเฉียง แถวเรียงหน้ากระดาน และแถวยืนสลับหว่างอย่างระบำยุคใหม่ในปัจจุบัน และที่น่าสนใจอย่างยิ่งก็คือ มีการถลนแถวลงไปข้างหลัง แล้วรำหันหลังให้กันดู ซึ่งการรำหันหลังให้กันดูนี้ จะมีเฉพาะในระบำโบราณเท่านั้น ระบำสมัยใหม่จะไม่มีกรรำหันหลังให้กันดู³ ซึ่งจะแสดงรูปแถวให้เห็นดังนี้

* ไหว้เฉพาะบทที่ 2 เพลงเข้าหูลุดและบทที่ 2 เพลงสระบุหรงเท่านั้น
 อังการสัมภาษณ์ เฉลย ศุขะวณิช, 15 ส.ค. 2535.

² สัมภาษณ์ มนตรี ตราโมท, 5 กันยายน 2535.

³ สัมภาษณ์ เฉลย ศุขะวณิช, 15 สิงหาคม 2535.

เงาตอน

วงกลม

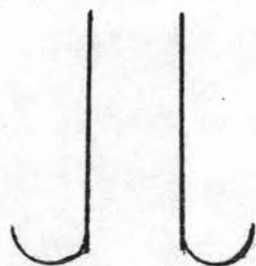
นอกจากนี้ยังมีการแปรแสงเป็นรูปต่าง ๆ ดังเช่น

- เงาโค้ง คือ ลักษณะของการเดินหรือวิ่งเป็นรูปโค้ง
- เงาตอน คือ ลักษณะของการรำที่คู่หน้าวิ่งลงไปอยู่ข้างหลัง คู่หลังขึ้นมาอยู่ข้างหน้า
- เงาสลับฟันปลา คือ ลักษณะการรำที่ผู้รำวิ่งสลับฟันปลาในแถวของตนเอง หรือ สลับกับแถวอื่นในลักษณะเป็นวงกลม
- วงกลมสองวง คือ ลักษณะการรำที่ตัวพระอยู่วงใน ตัวนางอยู่วงนอก หรือตัวพระ อยู่วงนอก ตัวนางอยู่วงใน

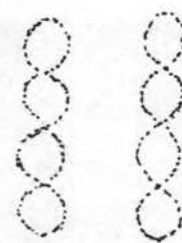
ดังจะแสดงรูปเงาให้เห็นดังนี้

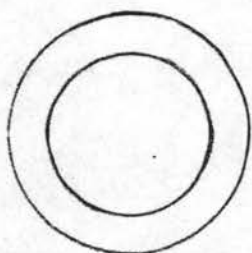
เงาโค้ง

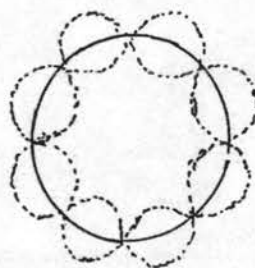
เงาตลบ

เงาสลับฟันปลา

วงกลมสองวง

แฉวสลับฟันปลาในวงกลม

เพลงร้องและดนตรี

ระบำสี่บทประกอบด้วยเพลงต่าง ๆ เรียงตามลำดับ ดังต่อไปนี้

1. เพลงโคมเวียน - ร้ว
2. เพลงพระทอง
3. เพลงเบ้าหลุด
4. เพลงสระบุหรง
5. เพลงบะหลิม
6. เพลงซ่า
7. เพลงเร็ว - ลา

1. เพลงโคมเวียน - ร้ว

เพลงโคมเวียนเป็นเพลงหน้าพาทย์ปกติ ที่ใช้สำหรับบรรเลงประกอบ
 กิริยาการเดินทางของพวกเทวดานางฟ้า ซึ่งใช้จังหวะหน้าทับโคมเวียน โดยมี
 ตะโพน และกลองทัดเป็นเครื่องมือในการตีให้จังหวะ เพลงโคมเวียนนี้ใช้กันมาก
 ในละครหรือระบำที่มีการชุมนุมของเทวดานางฟ้า

ส่วนเพลงร่ำ เป็นเพลงหน้าพาทย์ปกติ มักนำมาใช้ต่อท้ายเพลงอื่นเพื่อแสดงถึงการจบ สำเร็จ เสร็จสิ้น⁴ (ในที่นี้ หมายถึง การเดินทางมาถึงของเทวดานางฟ้า)

2. เพลงพระทอง

เพลงพระทอง เป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้น ที่มีความเร็วในระดับปานกลาง ใช้หน้าทับพิเศษ ชื่อ หน้าทับพระทอง ซึ่งใช้กลองแขกเป็นเครื่องมือในการตีให้จังหวะ⁵ ดังจะแสดงให้เห็นถึงจังหวะหน้าทับ ทำนองหลักและเนื้อเพลง ดังต่อไปนี้

หน้าทับพระทอง⁶

..ตั่งติง	ตั่งติงโจ๊ะจ๊ะ	..โจ๊ะจ๊ะ	..โจ๊ะจ๊ะ	.ติง.ตั่ง	.โจ๊ะ.จ๊ะ	.ติง.ติง	.โจ๊ะ.จ๊ะ
.ติง.ติง	.ติง.ติงตั่ง	.ติง.ตั่ง	.ติง.ตั่ง	.ติง.ติง	.ตั่ง.ติง	.ติง.ตั่ง

⁴ สัมภาษณ์ บุญช่วย โสวัตร, 17 ธันวาคม 2536.

⁵ สัมภาษณ์ สมาน น้อยนิศย์, 5 สิงหาคม 2536.

⁶ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ที่ระลีกงานดนตรีไทยอุดมศึกษา ครั้งที่ 22 (4 มกราคม 2534), หน้า 171.

ทำนองเพลงหลัก⁷

...	ช	ลลลล	...	ท	ลลลล	.ท.ร	.ท.ล	ลล.ช	ชช.ม
-----	---	------	-----	---	------	------	------	------	------

.ชชช	.ล.ร	.ท.ค	ร.ม.ช	.ร.ช	..ลท	.ลท.	ทท.ล
------	------	------	-------	------	------	------	------

....	.ช.ล	.ท.ล	รทททช.ล	.ท.ล	.ชชช
------	------	------	------	------	------	------	------

.ร.ท	.ล.ร	.ช.ม	.ร.ท	.ร.ท	.ล.ช	.ล.ท	ทท.ล
------	------	------	------	------	------	------	------

.ม.ร	ร.ร.ม	ม.ม.ช	ชช.ล	.ท.ล	.ชชช	.ลทล	ทท.ล
------	-------	-------	------	------	------	------	------

....	.ช.ล	.ท.ล	.ชชช	.ร.ท	.ล.ช	ชช.ล	ลล..
------	------	------	------	------	------	------	------

....	.ช.ล	.ท.ล	.ชชช	.ร.ท	.ท.ร	.ม.ร	.ท.ล
------	------	------	------	------	------	------	------

...ร	...ม	...ช	...ล	.ท.ล	.ชชช	.ลทล	ช.ม.ช
------	------	------	------	------	------	------	-------

⁷ ขำคม พรประสิทธิ์, ผู้เขียนโน้ตเพลง.

เนื้อเพลง

พระทอง(บทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 4)⁸

เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทวาทุกราศี
ทั้งเทพธิดานารี	สุขเกษมเปรมปรีดิ์เป็นสุดคิด
เทพบุตรจับระบำท่าท่า	นางฟ้ารำฟ้อนงอนจريت
รำเรียงเคียงเข้าไปให้ชิด	ทอดสนิทติดพันกัลยา
แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนซ้าย	รำตีวงเวียนเปลี่ยนขวา
ตกลงหลังลดเลี้ยวลงมา	เทวัญกัลยาสำราญใจ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

⁸ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "จับระบำ," บทละครชุด
เบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์, หน้า 22.

3. เพลงเข้าหลุด

เพลงเข้าหลุดเป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้น ที่มีความเร็วระดับปานกลาง ใช้จังหวะหน้าทับพิเศษ เรียกว่า หน้าทับเข้าหลุด ซึ่งใช้กลองแขกเป็นเครื่องมือในการตีให้จังหวะ ดังจะแสดงให้เห็นถึงจังหวะหน้าทับ ทำนองเพลงหลักและเนื้อเพลง ดังต่อไปนี้

หน้าทับเข้าหลุด^๑

...ตริง	.โจะ .จะ	.ตึง .ทัง	.ตึง .ทัง	...ตริง	.โจะ .จะ	...ตริง	.โจะ .จะ
.ตึง .ทัง	.ตึง .ตึง	...ตริง	.โจะ .จะโจะ .จะ	.โจะ .จะ	.โจะ .จะ
....	.โจะ .จะโจะ .จะโจะ .จะ	.ตึง .ทัง	.ตึง .ทัง
....	.โจะ .จะ	.ตึง .ทัง	.ตึง .ทัง	.ตึง .ตึง	.ทังตึงทัง	ตึงทัง .ตึง	.โจะ .จะ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ ขำคม พรประสิทธิ์, ผู้เขียนโน้ตเพลง.

เนื้อเพลง

เข้าหลด(บทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 4)¹¹

เมื่อนั้น	นางเทพอัปสรศรีใส
รำล่อเทवासุราลัย	ท่วงทีหนีโล่พอได้กัน
เทพบุตรจุดฉวยชายสไบ	นางปลักกรคือนให้แล้วผินผัน
หลีกหลบลดเลี้ยวเกี่ยวพัน	เหียนหันมาขวาทำทำทาง
ครั้นเทพเทวัญกระชั้นไล่	นางชม้อยถอยไปให้ห่าง
เวียนรวันท่นวงอยู่ตรงกลาง	ฝูงนางนารีก็ปรีดา

๖ ๖ คำ ๖

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹¹ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "จับระบำ," บทละคร
ชุดเบ็ดเตล็ดในเรื่องราวเกียรติ, หน้า 22-23.

4. เพลงสระบุหรง

เพลงสระบุหรง เป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้น ที่มีความเร็วระดับปานกลาง ใช้จังหวะหน้าทับพิเศษ เรียกว่า หน้าทับสระบุหรงใน ซึ่งใช้กลองแขกเป็นเครื่องมือในการตีให้จังหวะ ดังจะแสดงให้เห็นถึงจังหวะหน้าทับ ทำนองหลัก และเนื้อเพลงดังต่อไปนี้

หน้าทับสระบุหรงใน¹²

....	. โฉ๊ะ . ฉ๊ะ	. โฉ๊ะ . ฉ๊ะ	. โฉ๊ะ . ฉ๊ะ โฉ๊ะ . ฉ๊ะ	. โฉ๊ะ . ฉ๊ะ	. โฉ๊ะ . ฉ๊ะ
....	. โฉ๊ะ . ฉ๊ะ โฉ๊ะ . โฉ๊ะ	. ดิง . ทัง	. ดิง . ทัง	ดิงทัง . ดิง	.. ฉ๊ะ . ฉ๊ะ
. ดิง . ดิง	. ทัง . ดิง	. ดิง . ดิง	. ทัง . ดิง	. ดิง . ทัง	. ดิง . ทัง	ดิงทัง . ดิง	. โฉ๊ะ . ฉ๊ะ
. ดิง . ทัง	. ดิง . ดิง	. ทัง . ดิง	. ดิง . ดิง	. ดิง . ทัง	. ทัง ดิง ทัง	ดิงทัง . ดิง	. โฉ๊ะ . ฉ๊ะ
. ดิง . ทัง	. ดิง . ดิง	. ทัง . ดิง	. ดิง . ดิง	. ดิง . ทัง	. ทัง ดิง ทัง	ดิงทัง . ดิง	. โฉ๊ะ . ฉ๊ะ

¹² มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ที่ระลีกงานดนตรีไทยอุดมศึกษา
ครั้งที่ 22, หน้า 172.

ทำนองเพลงหลัก¹³

.ททท	.ร.ช	..ทล	ชล.ท	.ช.ล	.ท.ร	.ม.ร	.ท.ล
------	------	------	------	------	------	------	------

...ล	.ล.ล	.ท.ล	.ช.ม	.กรม	.ช.ล	.ช.ล	.ล.ล
------	------	------	------	------	------	------	------

.ร.ช	..ลท	.ล.ท	ทท.ล	.ท.ล	.ช.ม	.ช.ล	ลล.ช
------	------	------	------	------	------	------	------

...ม	.ร.ช	ชช.ล	ลล.ท	.ช..	ลท.ร	.ม.ร	.ท.ล
------	------	------	------	------	------	------	------

...ช	.ลลล	...ท	.ลลล	.ร.ช	..ลท	.ร.ท	.ล.ช
------	------	------	------	------	------	------	------

...ม	.ชชช	...ล	.ชชช	.ททท	.ล.ช	ชช.ร	รร.ม
------	------	------	------	------	------	------	------

.ฟลม	พมรท	.ล.ท	.ร.ม	.ม.ท	.ร.ม	.ล.ช	ชช.ล
------	------	------	------	------	------	------	------

...ล	.ล.ล	.ช.ม	.ร.ช	.กรม	.ช.ล	.ท.ล	.ช.ม
------	------	------	------	------	------	------	------

.ม.ร	รร.ม	มม.ช	ชช.ล	.ร.ท	.ล.ช	ชช.ล	ลล.ท
------	------	------	------	------	------	------	------

¹³ ขำคม พรประสิทธิ์, ผู้เขียนโน้ตเพลง.

เนื้อเพลง

สระบุหรง

(บทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 4)¹⁴

เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า
รำเรียงเคียงคั่นกลยา	เลี้ยวไล่ไขว่คว่ำเป็นแนบกาย
เทพบุตรหุคยีนจับระบำ	นางฟ้าพ้อนรำทำดูฉาย
ทอดกรอ่อนระทวยกริดกราย	เทพไททั้งหลายก็เปรมปรีดี

๖ 4 คำ ๖

5. เพลงบะหลิม

เพลงบะหลิม เป็นเพลงในอัตรา 2 ชั้น ที่มีความเร็วระดับปานกลาง ใช้จังหวะหน้าทับพิเศษ เรียกว่า หน้าทับชั้นม้า ซึ่งใช้กลองแขก เป็นเครื่องมือในการตีให้จังหวะ ดังจะแสดงให้เห็นถึงจังหวะหน้าทับ ทำนองหลัก และเนื้อเพลง ดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁴ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "จับระบำ," บทละครชุดเบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์, หน้า 22.

เพลงทับจีนมา¹⁵

..ท่งตึง	ท่งตึงโจะะจะ	..โจะะโจะะ	..โจะะจะ	.ตึง.ตึง	.ตึง.ตึง	...ท่ง	.ตึง.ท่ง
.ตึง.ตึง	.ตึง.ตึง	...ท่ง	.ตึง.ท่ง	.ตึง.ตึง	.ท่งตึงท่ง	.ท่ง.ตึง	.โจะะ.จะ
.ตึง.ท่ง	.ตึง.ตึง	.ท่ง.ตึง	.ตึง.ท่ง	..ท่งตึง	ท่งตึงโจะะจะ	..โจะะจะ	..โจะะจะ
..ตึงท่ง	ตึงท่งตึงตึง	ตึงท่ง.ตึง	.โจะะ.จะ	.ตึง.ท่ง	.ตึง.ตึง	.ท่ง.ตึง	.ตึง.ท่ง

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁵ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ, ที่ระลึกในงานคนตรีไทยอุดมศึกษา
ครั้งที่ 22 , หน้า 172.

ทำนองเพลงหลัก¹⁰

...	ท	.ท.ท	.ซซซ	.ล.ท	.ร.ม	.ร.ท	ทท.ล	ลล.ซ
-----	---	------	------	------	------	------	------	------

...	ซ	.ลลล	...	ท	.ลลล	.ร.ท	.ล.ซ	ซซ.ล	ลล.ท
-----	---	------	-----	---	------	------	------	------	------

.ร.ท	.ล.ซ	ซซ.ล	ลล.ทล.ท	.ล.ร	ทททท
------	------	------	------	------	------	------	------

.ท.ล	ลล.ท	ทท.ร	รร.ม	.ซ.ล	.ซ.ล	มม.ร	รร.ท
------	------	------	------	------	------	------	------

.ร.ท	.ล.ซ	ซซ.ล	ลล.ท	.ร.ม	.ร.ท	ทท.ล	ลล.ซ
------	------	------	------	------	------	------	------

...	ซ	.ลลล	...	ท	.ลลล	.ร.ท	.ล.ซ	ซซ.ล	ลล.ท
-----	---	------	-----	---	------	------	------	------	------

.ร.ท	.ล.ซ	ซซ.ล	ลล.ท	.ม.ร	รร.ม	มม.ซ	ซซ.ล
------	------	------	------	------	------	------	------

...	ร	...	ม	...	ซ	...	ลซ.ล	.ซ.ท	ลลลล
-----	---	-----	---	-----	---	-----	---	------	------	------	------

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁰ ขำคม พรประสิทธิ์, ผู้เขียนโน้ตเพลง

เนื้อเพลง

บะหลิม (ปะหลิม)(บทพระราชนิพนธ์ของรัชกาลที่ 4)¹⁷

เมื่อนั้น	นางเทพธิดามารศรี
กราบกรานอ้อนระทวยทั้งอินทรีย์	ดั่งกินรีรำฟ้อนร่อนรา
แล้วตีวงลดเลี้ยวเกี่ยวกล	ประसानแทรกถันสนช้ายขวา
ทอดกรงอนงามกิริยา	เทวาปฏิพัทธ์เปรมปรีดี

๖ 4 คำ ๖

6. เพลงช้า

เพลงช้าเป็นเพลงหน้าพาทย์ปกติ ที่ใช้แสดงความสนุกสนานรื่นเริง และการเดินทางอย่างช้า ๆ

7. เพลงเร็ว - ลา

เพลงเร็วเป็นเพลงหน้าพาทย์ปกติ ที่ใช้แสดงความสนุกสนานรื่นเริง เช่นเดียวกับเพลงช้า และใช้เป็นเพลงสำหรับการเดินทางในระยะใกล้ ๆ

ส่วนเพลงลา เป็นเพลงหน้าพาทย์ปกติ ที่แสดงถึงการจบหรือเสร็จสิ้น¹⁸

¹⁷ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, "จับระบำ," บทละครชุด เบ็ดเตล็ดในเรื่องรามเกียรติ์, หน้า 23.

¹⁸ สัมภาษณ์ บุญช่วย โสวัตร, 17 ธันวาคม 2536.

เพลงร้องและดนตรี ในส่วนของจังหวะหน้าทับ ทำนองเพลงหลักและเนื้อร้องดังกล่าวมาข้างต้นนี้ ในฐานะของผู้รำ ซึ่งส่วนใหญ่เวลารำจะไม่คำนึงถึงจังหวะหน้าทับแต่อย่างใด เนื่องจากการดำเนินทำนองกับการร้องเพลงจะไปคนละทาง หรือที่เรียกว่า "ร้องลาลอง"¹⁹ จึงยากแก่การเข้าใจ โดยมากผู้รำมักจะรำไปตามเนื้อร้อง และทำนองเพลงโดยยึดจังหวะฉิ่งเป็นหลักในการกำกับจังหวะของท่ารำ ซึ่งจังหวะของฉิ่ง ตีฉิ่งกับฉับ จะเรียกว่า 1 ฉิ่งฉับ²⁰ ในทำนองเพลงหลักซึ่งมี 8 ช่องใน 1 บรรทัด จะตีฉิ่งและฉับสลับกันไปได้ 4 คู่ นับเป็น 4 ฉิ่งฉับ หรือ 4 จังหวะ ดังนั้นจะใช้ฉับจังหวะฉิ่งฉับเป็นหลักในการอธิบายท่ารำต่อไป

สำหรับเครื่องดนตรี ที่ใช้บรรเลงระบำสี่บท จะใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า เครื่องคู่ หรือเครื่องใหญ่ชนิดใดก็ได้ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับโอกาสและสถานที่แสดง²¹

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

¹⁹ สัมภาษณ์ บุษยา ชิตท้วม, 19 สิงหาคม 2536.

²⁰ ท้วม ประสิทธิ์กุล (พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ นางท้วม ประสิทธิ์กุล 22 มกราคม 2535), หน้า 125.

²¹ วิทยาลัยนาฏศิลป์, คุณานุสรณ์, หน้า 98.

ผู้แสดง

ผู้แสดงใช้ผู้หญิงล้วนประมาณ 8 คน ราชจับคู่พระ-นาง แบ่งออกเป็นตัวละคร 4 คน ตัวนาง 4 คน สมมติให้ผู้แสดงเป็นเทวดากับนางฟ้าออกมาร่ายรำในเชิงเกี่ยวพาราสีและหยอกล้อกัน อย่างมีความสุข

เครื่องแต่งกาย

เครื่องแต่งกาย แต่งแบบยืนพระและนาง แต่งได้ 2 แบบ คือ

แบบแรก²² ตัวพระสวมเสื้อแขนยาว ประดับอินทรีนุ ส่วนตัวนาง
ห่มผ้าห่มนางแบบสะพักสองบ่าหรือที่เรียกว่า สองชาย
ส่วนเครื่องประดับศีรษะตัวพระใส่ชฎา ตัวนางใส่
รัดเกล้า

แบบที่สอง²³ ตัวพระสวมเสื้อแขนยาวหรือแขนสั้น ส่วนตัวนางห่มผ้า
ห่มนาง เครื่องประดับศีรษะตัวพระใส่ชฎา ตัวนางใส่
มงกุฎ

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

²² วิทยาลัยนาฏศิลป์, คุณานุสรณ์, หน้า 98.

²³ สัมภาษณ์ เฉลย ศุขะวณิช, 15 สิงหาคม 2535.

ดังจะแสดงให้เห็นชิ้นส่วนของเครื่องแต่งกายและเครื่องประดับดังต่อไปนี้

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ภาพที่ 5 เครื่องแต่งกายตัวพระ

เครื่องแต่งกายตัวพระ ประกอบด้วย

1. ชฎา
2. ดอกไม้ทัด
3. อุบะ หรือพวงดอกไม้
4. กนกแขน (พาหุรัด)
5. เสื้อ
6. ผ้านุ่ง
7. สนับเพลลา
8. ห้อยหน้า
9. ห้อยข้าง
10. รัตสะเอว
11. กรองคอ
12. ทับทรวง
13. สังวาลย์
14. เข็มขัด
15. ตาบทิศ
16. กำไลมือ
17. กำไลเท้า
18. ปะวะหล่ำ (ปัจจุบันไม่ค่อยใช้)
19. แหวนรอบ (ปัจจุบันไม่ค่อยใช้)

ในเรื่องของสีของเครื่องแต่งกาย จะใช้สีของเสื้อเป็นหลัก ซึ่งแต่ละคน จะใช้สีต่างกัน เช่น สีแดง สีเขียว สีเหลือง สีม่วง สีนํ้าเงิน เป็นต้น ส่วนสีของ ผ้านุ่งมักจะใช้สีตัดกับสีของเสื้อ เช่น เสื้อสีแดง ผ้านุ่งจะใช้สีเขียว หรือเสื้อสี เหลือง จะใช้ผ้านุ่งสีม่วง เป็นต้น

ภาพที่ 6 เครื่องแต่งกายตัวนาง

เครื่องแต่งกายตัวนาง ประกอบด้วย

1. มงกุฎ
2. ดอกไม้ทัด
3. อูบะ หรือพวงดอกไม้
4. ผ้าห่มนาง
5. ฟ้านุ่ง
6. นวมนาง หรือกรองคอ
7. เสื่อในนาง
8. จี๋นาง
9. เข็มขัด
10. กำไลมือ

11. กำไลเท้า
12. ปะวะหล่ำ (ปัจจุบันไม่ค่อยใช้)
13. แหวนรอบ (ปัจจุบันไม่ค่อยใช้)
14. สะอึ้ง หรือสร้อยตัว (ปัจจุบันไม่ค่อยใช้)

ในเรื่องของสีของเครื่องแต่งกาย จะใช้สีของผ้าห่มนางเป็นหลัก ซึ่งแต่ละคนจะใส่สีต่างกัน เช่น สีแดง สีเขียว สีชมพู สีม่วง สีนํ้าเงิน สีฟ้า เป็นต้น ส่วนสีของผ้าถุงจะใช้สีตัดกับสีของผ้าห่ม เช่น ห่มผ้าสีเขียว จะนุ่งผ้าสีแดง เป็นต้น

โอกาสที่แสดง

ระบำสี่บท สามารถนำไปแสดงได้ในหลายโอกาสที่ต้องการอำนวยการอวยพร แสดงความยินดีในความสำเร็จต่าง ๆ ต้อนรับแขกผู้มาเยือน หรือใช้ในการชุมนุมรื่นเริงเพื่อความเพลิดเพลินบันเทิงใจ เช่น งานวันเกิด งานต้อนรับแขก งานประเพณี และงานเทศกาลต่าง ๆ ฯลฯ เป็นต้น

3.2 การวิเคราะห์ระบำสี่บทฉบับปัจจุบัน

ก่อนที่จะทำการรื้อฟื้นระบำสี่บทของโบราณ จำเป็นจะต้องศึกษาถึงวิธีการสร้างระบำสี่บทฉบับปัจจุบันในส่วนของความสัมพันธ์ระหว่างท่ารำ เพลงร้อง และทำนองจังหวะ เพื่อที่จะทำความเข้าใจในธรรมชาติของระบำสี่บทที่บรรจุในสมัยโบราณได้คิดสร้างสรรค์ขึ้นว่ามีระบบอย่างไร ทั้งนี้เพื่อจะได้นำเอาระบบอย่างนั้นไปใช้ในการรื้อฟื้นส่วนที่ขาดหายไปจากฉบับโบราณให้ถูกต้องและใกล้เคียงกับระบำสี่บทฉบับโบราณมากที่สุด โดยจะแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ วิธีการวิเคราะห์ และสรุปผลการวิเคราะห์

3.2.1 วิธีการวิเคราะห์

ทำการวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ของเพลงร้อง ทำร่ำและ ทำนองจังหวะของระบำสี่บทฉบับปัจจุบัน โดยใช้วิธีการดังนี้

3.2.1.1 แบ่งเนื้อร้องออกเป็นวรรคหน้า และวรรคหลัง เนื่องจากวรรคหน้า และวรรคหลังมีทำนองเพลงและจังหวะที่ต่างกัน

3.2.1.2 นับทำร่ำในคำร้องแต่ละวรรคว่ามีกี่ทำร่ำ เพื่อจะ ได้ทราบว่าใน 1 วรรคนั้นใช้ทำร่ำได้กี่ทำ

3.2.1.3 จัดคำร้องวรรคหน้า และวรรคหลังที่มีจำนวน ทำร่ำเท่ากันไว้ในหมวดเดียวกัน เช่น หมวด ก. 1 วรรค ใช้ทำร่ำ 2 ทำ
หมวด ข. 1 วรรค ใช้ทำร่ำ 3 ทำ เป็นต้น เพื่อให้ทราบว่าแต่ละหมวดที่มีทำร่ำ
จำนวนเท่ากันนั้นมีกี่คำร้อง ทั้งนี้เพื่อสะดวกและง่ายต่อการนำมาแสดงวิธีการทำ
ซึ่งจะนำมาแสดงให้เห็นเพียงคำร้องเดียว เนื่องจากมีทำร่ำที่เท่ากัน จึงไม่ต้อง
อธิบายซ้ำ

3.2.1.4 นับจังหวะ ตามทำนองเพลง 1 เทียบ ว่ามีกี่
จังหวะ แบ่งเป็นวรรคหน้าที่จังหวะ และวรรคหลังที่จังหวะ เช่น ในทำนอง

* จังหวะในที่นี้ หมายถึง จังหวะฉิ่ง ซึ่งตีฉิ่ง-ฉับ 1 คู่ นับเป็น 1
จังหวะ ต่อไปนี้คำว่า จังหวะ จะหมายถึง จังหวะฉิ่ง

เพลง 1 เทียมมี 32 จังหวะ แบ่งเป็นวรรคหน้า 12 จังหวะ วรรคหลัง 20 จังหวะ เป็นต้น เพื่อใช้จังหวะเป็นตัวกำกับการใช้ทำรำและท่าเชื่อมในแต่ละวรรค ว่าจังหวะใดใช้ทำรำหลัก และจังหวะใดใช้ท่าเชื่อม

3.2.1.5 นำจังหวะ เนื้อร้องและท่ารำในวรรคเดียวกันมาวางเข้าด้วยกัน เพื่อให้เห็นถึงความสัมพันธ์และการสอดคล้องประสานกันอย่างกลมกลืน ดังจะแสดงวิธีการทำการวิเคราะห์ให้เห็นเป็นตัวอย่าง ทั้ง 4 เพลงดังต่อไปนี้

เพลงพระทอง

เนื้อร้อง

วรรคหน้า

วรรคหลัง

เมื่อนั้น	ฝ่ายฝูงเทวาทุกราศี
ทั้งเทพธิดานารี	สุขเกษมเปรมปรีดิ์เป็นสุดคิด
เทพบุตรจับระบำท่าท่า	นางฟ้ารำพ้ององอนจริต
รำเรียงเคียงเข้าไปให้ชิด	ทอดสนิทติดพันกัลยา
แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนซ้าย	รำยตีวงเวียนเปลี่ยนขวา
ตกลงหลังลดเลี้ยวลงมา	เทวัญกัลยาสำราญใจ

การแบ่งจังหวะของวรรคหน้า และวรรคหลังนี้ ผู้เขียนเป็นผู้แบ่งเอง โดยใช้หลักในการแบ่งจังหวะ คือ จังหวะของวรรคหน้า จะสิ้นสุดลงก่อนที่จะเริ่มร้องเนื้อร้องในวรรคหลัง ส่วนวรรคหลังจะเริ่มต้นตั้งแต่ร้องเนื้อเพลงวรรคหลังไปจนจบทำนองเอื้อนท้ายวรรค

<u>วรรคหน้า</u>	หมวด ก	1	วรรค ใช้ทำรำ 1 ท่า	= "เมื่อนั้น"
	หมวด ข	1	วรรค ใช้ทำรำ 2 ท่า	= "ทั้งเทพธิดานารี"
				= "รำเรียงเคียงเข้าไปให้ชิด"
				= "แล้วตีวงเวียนเปลี่ยนซ้าย"
				= "ตลบหลังลดเลี้ยวลงมา"
	หมวด ค	1	วรรค ใช้ทำรำ 3 ท่า	= "เทพบุตรจับระบำท่าทำท่า"
<u>วรรคหลัง</u>	หมวด ง	1	วรรค ใช้ทำรำ 2 ท่า	= "ฝ่ายฝูงเทวาทกราตี"
				= "สุขเกษมเปรมปรีดิ์เป็นสุดคิด"
				= "ร้ายตีวงเวียนเปลี่ยนขวา"
	หมวด ค	1	วรรค ใช้ทำรำ 3 ท่า	= "นางฟ้ารำฟ้อนองอนจริต"
				= "ทอดสนิทคิดพันกลยา"
				= "เทวัญกลยาสำราญใจ"

ทำนอง เพลง

ในทำนองเพลง 1 เที้ยว มี 32 จังหวะ แบ่งเป็นวรรคหน้า 16 จังหวะ
(ยกเว้นบรรทัดแรกมี 13 จังหวะ) วรรคหลัง 16 จังหวะ

ตัวอย่าง วิธีทำและคำอธิบายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างจังหวะ เนื้อร้อง และท่ารำ
เพลงพระทอง

วรรคหน้า หมวด ก 1 วรรค ใช้ 1 ท่า - "เมื่อนั้น"

วิธีทำ

จังหวะ	1-3	4	5-13
เนื้อร้อง	เอื้อน	เมื่อนั้น	เอื้อนและ สร้อยคำ
ท่ารำ	ท่าเชื่อม		ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

เมื่อเอ่ย 3 จังหวะ = ท่าเชื่อม - ท่าที่ 1* ท่าท่าเดียวกัน
ทั้งพระและนาง**

เมื่อนั้น 1 จังหวะ = 1 ท่า - ท่าเทพนม

เอื้อนและสร้อยคำ 9 จังหวะ = ท่าเชื่อม - ท่าเดิม*** ยกมือขึ้นจรด
ศีรษะและวาดแขนลงมา
ที่หน้าอก 2 ครั้ง

ศูนย์วิทยุทรัพยากร
คุณหลวงภรณ์มหาวิทาลัย

* คู่มือท่ารำอ้างอิง เนื่องจากท่านี้ไม่มีชื่อท่า จึงใช้ตัวเลขกำกับท่าไว้
และต่อไปนี้ท่าที่ไม่มีชื่อจะใช้ตัวเลขแทน และให้ดูท่ารำได้ในภาคผนวก ก ท่ารำอ้างอิง

** ต่อไปนี้ท่ารำ ถ้าไม่ได้เขียนว่าพระ หรือ นางกำกับไว้ให้หมายถึง
ทั้งพระและนาง

*** ต่อไปนี้คำว่า "ท่าเดิม" จะหมายถึง ท่าที่กำลังทำอยู่

หมวด ข 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "รำเรียงเคียงเข้าไปให้ชิด"

วิธีทำ

จังหวะ	1-4	5-6	7-8	9-16
เนื้อร้อง	รำเรียง- เคียงเข้า	เอื้อน	ไปให้ชิด	เอื้อน
ท่าท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

รำเรียงเคียงเข้า 4 จังหวะ = 1 ท่า - ท่าสาย 2 แขน
 เอื้อน 2 " = ท่าเชื่อม - ท่าเดิมเปลี่ยนมือเป็นท่า
 ตรงกันข้าม
 ไปให้ชิด 2 " = 1 ท่า - ท่าที่ 2
 เอื้อน 8 " = ท่าเชื่อม - ท่าเดิม วางเท้าสายมือ
 ตามจังหวะ

หมวด ค 1 วรรค ใช้ 3 ท่า - "เทพบุตรจับระบำท่าท่า"

วิธีทำ

จังหวะ	1-2	3-4	5-6	7-8	9-16
เนื้อร้อง	เทพบุตร	จับระบำ	เอื้อน	ท่าท่า	เอื้อนและ สร้อยคำ
ท่าท่า	1 ท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

เทพบุตร	2	จิงหะ	= 1	ท่า	-	ท่ารำร้าย
จับระบำ	2	"	= 1	ท่า	-	พระ ท่าสอดสูง - นาง ท่ามอง
เอื้อน	2	"	=	ท่าเชื่อม	-	พระ ท่าเดิม เปลี่ยนมือ ตรงกันข้ามแล้วท่าท่าชักแบ่งผัดหน้า วิ่งสลับคู่ระหว่างคู่ 1 กับ 2 และคู่ 3 กับ 4 - นาง ท่าเดิม
ท่าท่า	2	"	= 1	ท่า	-	พระ ท่าพาลา - นาง ท่าป้องกัน
เอื้อนและสร้อยคำ	8	"	=	ท่าเชื่อม	-	พระ ท่าชักแบ่งผัดหน้า วิ่งกลับที่เดิมแล้วท่าท่าโบกด้านซ้าย - นาง ท่าเดิม สะดุ้งตัวตาม จิงหะแล้วหมดด้วยท่าโบกด้านซ้าย

วรรคหลัง หมวด ง 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "ฝ่ายฝูงเทวาทุกราศี"

วิธีทำ

จิงหะ	1-4	5-6	7-8	9-16
เนื้อร้อง	ฝ่ายฝูงเทวา	เอื้อน	ทุกราศี	เอื้อนและ สร้อยคำ
ท่ารำ	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

ฝ่ายฝูงเทวา	4	จิงหะ	= 1	ท่า	- ท่าเทพนม (ราคาต่อเนื่องจากวรรคแรก)
เอื้อน	2	"	=	ท่าเชื่อม	- ท่าที่ 3
ทูกราสี	2	"	=	1	ท่า - ท่ากราย
เอื้อนและสร้อยคำ	8	"	=	ท่าเชื่อม	- ท่าชักแบ่งผัดหน้า 2 ครั้ง และท่าโบก

วรรคหลัง หมวด จ 1 วรรค ใช้ 3 ท่า - "เทวัญกัลยาสำราญใจ"

วิธีทำ

จิงหะ	1-2	3-4	5-6	7-8	9-16
เนื้อร้อง	เทวัญ	กัลยา	เอื้อน	สำราญใจ	เอื้อนและ สร้อยคำ
ท่ารำ	1 ท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

เทวัญ	2	จิงหะ	= 1	ท่า	- พระ ท่าตัวเรา - นาง ท่ามอง
กัลยา	2	"	= 1	ท่า	- พระ ท่ามอง - นาง ท่าตัวเรา
เอื้อน	2	"	=	ท่าเชื่อม	- ท่าที่ 4
สำราญใจ	2	"	= 1	ท่า	- ท่าพิศมัยเรียงหมอน

เอื้อนและสร้อยคำ 8 " = ทำเชื่อม - ทำชักแบ่งผัดหน้า 2 ครั้ง
และทำโบก

เพลงเข้าหลด

เนื้อร้อง

วรรคหน้า

วรรคหลัง

เมื่อนั้น

นางเทพอัปสรศรีใส

รำล่อเทवासุราลัย

ท่วงที่หนีโล่พอได้กัน

เทพบุตรดุจดวงชายสไบ

นางผลักรค้อนให้แล้วผินผัน

หลีกหลบลดเลี้ยวเกี่ยวพัน

เหียนหันมาขวาทำท่าทาง

ครั้นเทพเทวัญกระชั้นโล่

นางชม้อยถอยไปให้ห่าง

เวียนวันหันวงอยู่ตรงกลาง

ฝูงนางนารีก็ปรีดา

วรรคหน้า หมวด ก 1 วรรค ใช้ 1 ท่า - "เวียนวันหันวงอยู่ตรงกลาง"
"เมื่อนั้น"

หมวด ข 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "รำล่อเทवासุราลัย"
"ครั้นเทพเทวัญกระชั้นโล่"

หมวด ค 1 วรรค ใช้ 3 ท่า - "เทพบุตรดุจดวงชายสไบ"
"หลีกหลบลดเลี้ยวเกี่ยวพัน"

วรรคหลัง หมวด ง 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "นางเทพอัปสรศรีใส"
"ท่วงที่หนีโล่พอได้กัน"
"ฝูงนางนารีก็ปรีดา"

หมวด จ 1 วรรค ใช้ 3 ท่า - "นางผลักรค้อนให้แล้วผินผัน"

"นางชม้อยถอยไปเสียวให้ห่าง"

"หันเหียนมาขวาทำท่าทาง"

ทำนองเพลง

ในทำนองเพลง 1 เที้ยว มี 32 จังหวะ แบ่งเป็นวรรคหน้า 12 จังหวะ
(ยกเว้นบรรทัดแรกมี 9 จังหวะ) วรรคหลัง 20 จังหวะ

ตัวอย่าง วิธีทำและคำอธิบายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างจังหวะ เนื้อร้อง และ
ท่ารำเพลงเข้าหลด

วรรคหน้า หมวด ก 1 วรรค ใช้ 1 ท่า - "เวียนวันหันวงอยู่ตรงกลาง"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 2	3 - 12
เนื้อร้อง	เวียนวัน	หันวงอยู่ตรงกลางและเอื้อน
ท่ารำ	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

เวียนวัน	2 จังหวะ	= 1 ท่า - ท่าภมรเกล้า
หันวง	2 จังหวะ] ท่าเชื่อม - ท่าเดิม เดินเป็นวงกลม 2 วง พระเดินวงนอก นางเดินวงใน
เอื้อน	2 จังหวะ	
อยู่ตรงกลาง	2 จังหวะ	
เอื้อน	4 จังหวะ	

วรรคหน้า หมวด ข 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "ครั้นเทพเทวีญกระชั้นไล่"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 4	5 - 6	7 - 8	9 - 16
เนื้อร้อง	ครั้นเทพ- เทวีญ	เอื่อน	กระชั้นไล่	เอื่อน
ท่ารำ	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

ครั้นเทพ	2 จังหวะ]	1 ท่า	- ท่ารำร้าย
เทวีญ	2 จังหวะ			
เอื่อน	2 จังหวะ	=	ท่าเชื่อม	- ท่าที่ 5
กระชั้นไล่	2 จังหวะ	=	1 ท่า	- ท่าส่ายมือเดียว
เอื่อน	4 จังหวะ	=	ท่าเชื่อม	- ท่าเดิม วิ่งเป็นวงกลม

วรรคหน้า หมวด ค 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "เทพบุตรจุดฉวยชายสไบ"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 2	3 - 4	5 - 6	7 - 8	9 - 16
เนื้อร้อง	เทพบุตร	จุดฉวย	เอื่อน	ชายสไบ	เอื่อน
ท่ารำ	1 ท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

เทพบุตร	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ทำรำร้าย
คุณฉวย	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- พระ ท่าคว้านาง ท่าหลบ
เอื่อน	2 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่ายืน
ชายสไบ	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าที่ 6
เอื่อน	4 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าเดิม สายแขนและข้อมือ

วรรคหลัง หมวด ง 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "ฝูงนางนารีก็ปรีดา"

คำอธิบาย

จังหวะ	1 - 4	5 - 9	10 - 12	13 - 20
เนื้อร้อง	ฝูงนางนารี	เอื่อน	ก็ปรีดา	เอื่อน
ท่ารำ	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

ฝูงนาง	2 จังหวะ	} 1 ท่า	- ท่าภมรเกล้า
นารี	2 จังหวะ		(ต่อเนื่องจากวรรคแรก)
เอื่อน	5 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าเดิม วิ่งเป็นวงกลม
ก็ปรีดา	3 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าพิศมัยเรียงหมอน
เอื่อน	8 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าชักแป้งผัดหน้า 2 ครั้ง และท่าโบก

วรรคหลัง หมวด จ 1 วรรค ใช้ 3 ท่า - "หันเหียนมาขวาทำท่าทาง"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 2	3 - 4	5 - 9	10 - 12	13 - 20
เนื้อร้อง	หันเหียน	มาขวา	เอื้อน	ทำท่าทาง	เอื้อน
ท่าท่า	1 ท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

หันเหียน	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าสอดสูง (ฉายมือ)
มาขวา	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าสอดสูง
เอื้อน	5 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าสายแขนเดียว
ทำท่าทาง	3 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าเจิดฉิน
เอื้อน	8 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าชักแบ่งผัดหน้า 2 ครั้ง และ ท่าโบก

เพลงสระบุหรง

เนื้อร้อง

วรรคหน้า

เมื่อนั้น
รำเรียงเคียงคันกัลยา
เทพบุตรหยุดยั้งจับระบำ
ทอดกร่อนระทวยกรีดกราย

วรรคหลัง

ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า
เลี้ยวไล่ไขว่คว้าเป็นแบบคายนางฟ้า
พื่อนรำทำลุลาย
เทพไททั้งหลายก็เปรมปรีดี

<u>วรรคหน้า</u>	หมวด ก	1	วรรค	ใช้ 2	ท่า	-	"รำเรียงเคียงคันทกลยา"
	หมวด ข	1	วรรค	ใช้ 3	ท่า	-	"เทพบุตรหยุกยีนจับระบำ" - "ทอศกรอ่อนระทวยกรีดกราย"
<u>วรรคหลัง</u>	หมวด ค	1	วรรค	ใช้ 2	ท่า	-	"เทพไททั้งหลายก็เปรมปรีดี"
	หมวด ง	1	วรรค	ใช้ 3	ท่า	-	"ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า" - "นางฟ้าพ่อนรำท่าถวาย"
	หมวด จ	1	วรรค	ใช้ 4	ท่า	-	"เลี้ยวไล่ไขว่คว่ำเป็นแบบคายน"

ทำนอง เพลง

ในทำนองเพลง 1 เที้ยว มี 36 จังหวะ แบ่งเป็นวรรคหน้า 12 จังหวะ (ยกเว้นบรรทัดแรกมี 9 จังหวะ) วรรคหลัง 24 จังหวะ

ตัวอย่าง วิธีทำและคำอธิบายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างจังหวะ เนื้อร้อง และท่ารำ เพลงสระบุหรง

วรรคหน้า หมวด ก 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "รำเรียงเคียงคันทกลยา"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 4	5 - 10	11 - 12
เนื้อร้อง	รำเรียง- เคียงคันท	เอื้อน	กัลยา
ท่ารำ	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า

คำอธิบาย

รำเรียงเคียงกัน	4 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าสาย 2 แขน
เอื้อน	6 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าเดิม ถัดเท้าอยู่กับที่
กัลยา	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าที่ 7

วรรคหน้า หมวด ข 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "ทอดกรอ่อนระทวยกรีดกราย"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 2	3 - 4	5 - 10	11 - 12
เนื้อร้อง	ทอดกร	อ่อนระทวย	เอื้อน	กรีดกราย
ท่ารำ	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	1 ท่า

คำอธิบาย

ทอดกร	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าที่ 8
อ่อนระทวย	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าที่ 9
เอื้อน	6 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าเดิม ตะเท้า เอียงศีรษะตามจังหวะ
กรีดกราย	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่ากราย

วรรคหลัง หมวด ค 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "เทพไททั้งหลายก็เปรมปรีดิ์"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 3	4 - 8	9 - 14	15 - 16	17 - 24
เนื้อร้อง	เทพไท	เอื้อนและ ทั้งหลาย	เอื้อนและ สร้อยคำ	ก็เปรมปรีดิ์	เอื้อน
ท่ารำ	1 ท่า	ท่าเชื่อม	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

เทพไท	3 จังหวะ = 1 ท่า	- พระ ท่าตัวเรา นาง ท่ามอง
เอื้อนและทั้งหลาย	5 จังหวะ = ท่าเชื่อม	- ท่าก้มหันร่อน ตะเท้า เปลี่ยนมือสลับข้างตามจังหวะ
เอื้อนและสร้อยคำ	6 จังหวะ = ท่าเชื่อม	- ท่าเดิม
ก็เปรมปรีดิ์	2 จังหวะ = 1 ท่า	- ท่าที่ 10
เอื้อน	8 จังหวะ = ท่าเชื่อม	- ท่าชักแป้งผัดหน้า 2 ครั้ง และท่าโบก

วรรคหลัง หมวด ง 1 วรรค ใช้ 3 ท่า - "ฝ่ายฝูงเทพไทถ้วนหน้า"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 3	4 - 8	9 - 14	15 - 16	17 - 24
เนื้อร้อง	ฝ่ายฝูง	เอื้อนและ เทพไท	เอื้อนและ สร้อยคำ	ถ้วนหน้า	เอื้อน
ท่ารำ	1 ท่า	ท่าเชื่อม	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

ฝ่ายฝูง	3 จังหวะ = 1 ท่า	-	พระ ท่าตัวเรา นาง ท่ามอง
เอื้อนและ เทพไท	5 จังหวะ = 1 ท่า	-	ท่าสอดสูง
เอื้อนและ สร้อยคำ	6 จังหวะ = ท่าเชื่อม	-	ท่าเดิม เยื้องตัวตามจังหวะ
ถ้วนหน้า	2 จังหวะ = 1 ท่า	-	ท่าเดิดฉิน
เอื้อน	8 จังหวะ = ท่าเชื่อม	-	ท่าชักแป้งผัดหน้า 2 ครั้ง และท่าโบก

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

วรรณหลัง หมวด ง 1 วรรค ใช้ 4 ท่า - "เลี้ยวไล่ไขว่คว่ำเป็นแบบคาย"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 2	3	4 - 6	7 - 8	9 - 14	15 - 16	17 - 21
เนื้อร้อง	เลี้ยว	ไล่	เอื้อน	ไขว่คว่ำ	เอื้อนและ สร้อยคำ	เป็นแบบคาย	เอื้อน
ท่ารำ	1 ท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

เลี้ยว	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าสอดสร้อยหมุดตัว
ไล่	1 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าสายแขนเดียว
เอื้อน	3 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าเดิม วิ่งหลบแถวไปอยู่ ด้านหลัง
ไขว่คว่ำ	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- พระ ท่าคว่ำ นาง ท่าหลบ
เอื้อนและสร้อยคำ	6 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าสายแขนเดียว
เป็นแบบคาย	2 จังหวะ	= 1 ท่า	- ท่าที่ 11
เอื้อน	8 จังหวะ	= ท่าเชื่อม	- ท่าชักบังผัดหน้า 2 ครั้ง และท่าโบก

เพลงบะหลิม

เนื้อร้อง

วรรคหน้า

วรรคหลัง

เมื่อนั้น

นางเทพธิดามารศรี

กราบกรานอ่อนระทวยทั้งอินทรี

ดั่งกินรีรำพ้อนร่อนรา

แล้วตีวงลดเลี้ยวเกี่ยวกล

ประสานแทรกสั่นสนซ้ายขวา

ทอดกรงอนงามกิริยา

เทวาปฏิพัทธ์เปรมปรีดี

วรรคหน้า	หมวด ก	1	วรรค	ใช้ 2	ท่า	-	"แล้วตีวงลดเลี้ยวเกี่ยวกล"
							"กราบกรานอ่อนระทวยทั้งอินทรี"
	หมวด ข	1	วรรค	ใช้ 3	ท่า	-	"ทอดกรงอนงามกิริยา"
	หมวด ค	1	วรรค	ใช้ 2	ท่า	-	"นางเทพธิดามารศรี"
						-	"ประสานแทรกสั่นสนซ้ายขวา"
	หมวด ง	1	วรรค	ใช้ 3	ท่า	-	"เทวาปฏิพัทธ์เปรมปรีดี"
	หมวด จ	1	วรรค	ใช้ 4	ท่า	-	"ดั่งกินรีรำพ้อนร่อนรา"

ทำนอง เพลง

ในทำนองเพลง 1 เที้ยว มี 32 จังหวะ แบ่งเป็นวรรคหน้า 12 จังหวะ

(ยกเว้นบรรทัดแรกมี 9 จังหวะ) วรรคหลัง 20 จังหวะ

ตัวอย่าง วิธีทำและคำอธิบายแสดงความสัมพันธ์ระหว่างจังหวะ เนื้อร้อง และ
ทำนองเพลงบะหลิม

วรรคหน้า หมวด ก 1 วรรคใช้ 2 ท่า - "แล้วตีวงลดเลี้ยวเกี่ยวกล"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 4	5 - 9	10 - 12
เนื้อร้อง	แล้วตีวง ลดเลี้ยว	เอื้อนและ สร้อยคำ	เกี่ยวกล
ท่าท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า

คำอธิบาย

แล้วตีวง 2 จังหวะ } 1 ท่า - ท่าที่ 12 วิ่งเป็นวงกลม
 ลดเลี้ยว 2 จังหวะ }
 เอื้อนและสร้อยคำ 5 จังหวะ = ท่าเชื่อม - ท่าเดิม วิ่งสลับฟันปลาในวงกลม
 เกี่ยวกล 3 จังหวะ = 1 ท่า - ท่าที่ 13

วรรคหน้า หมวด ข 1 วรรค ใช้ 3 ท่า - "ทอดกรอนงามกิริยา"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 2	3 - 4	5 - 9	10 - 12
เนื้อร้อง	ทอดกร	อนงาม	เอื้อนและ สร้อยคำ	กิริยา
ท่าท่า	1 ท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า

คำอธิบาย

ทอดกร	2 จังหวะ = 1 ท่า	- ท่าข้างประสานงา
งอนงาม	2 จังหวะ = 1 ท่า	- ท่าที่ 14
เอื้อนและสร้อยคำ	5 จังหวะ = ท่าเชื่อม	- ท่าเดิม เบื้องตัว
กิริยา	3 จังหวะ = 1 ท่า	- พระ ท่าที่ 15 นาง ท่าที่ 16

วรรคหลัง หมวด ค 1 วรรค ใช้ 2 ท่า - "นางเทพธิดามารศรี"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 4	5 - 7	7 - 13	14 - 16	17 - 20
เนื้อร้อง	นางเทพ	เอื้อนและ ธิดา	เอื้อนและ สร้อยคำ	มารศรี	เอื้อน
ท่ารำ	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

นางเทพ	4 จังหวะ = ท่าเชื่อม	- ท่าที่ 17
เอื้อนและธิดา	3 จังหวะ = 1 ท่า	- พระ ท่ามองนาง นาง ท่าตัวเรา
เอื้อนและสร้อยคำ	6 จังหวะ = ท่าเชื่อม	- ท่าเดิม สบัดมือ
มารศรี	3 จังหวะ = 1 ท่า	- พระ ท่าที่ 19 นาง ท่าที่ 20
เอื้อน	4 จังหวะ = ท่าเชื่อม	- ท่าท่าบอก

วรรณคดี หมวด ง 1 วรรค ใช้ 3 ท่า - "เทวาปฏิพัทธ์เปรมปรีดิ์"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 4	5 - 7	7 - 13	14 - 16	17 - 20
เนื้อร้อง	เทวา	เอื้อนและ ปฏิพัทธ์	เอื้อนและ สร้อยคำ	เปรมปรีดิ์	เอื้อน
ท่ารำ	1 ท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

เทวา	4	จังหวะ	=	1 ท่า	-	พระ ท่าตัวเรา นาง ท่ามอง
เอื้อนและปฏิพัทธ์	3	จังหวะ	=	1 ท่า	-	ท่าจับท่า 1
เอื้อนและสร้อยคำ	6	จังหวะ	=	ท่าเชื่อม	-	ท่าเดิม ตะเท้า
เปรมปรีดิ์	3	จังหวะ	=	1 ท่า	-	ท่าพิศมัยเรียงหมอน
เอื้อน	4	จังหวะ	=	ท่าเชื่อม	-	ท่าท่าบอก

วรรณคดี หมวด จ 1 วรรค ใช้ 4 ท่า - "ดั่งกินรีรำพ้อนร้อนรา"

วิธีทำ

จังหวะ	1 - 4	5 - 7	8 - 13	14	15 - 16	17 - 20
เนื้อร้อง	ดั่งกินรี	เอื้อนและ รำพ้อน	เอื้อนและ สร้อยคำ	ร้อน	รา	เอื้อน
ท่ารำ	1 ท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	1 ท่า	ท่าเชื่อม

คำอธิบาย

ดังกินรี	4	จังหวะ	=	1	ท่า	-	ท่าจันทร์ทรงกลด
เอื้อนและรำพ้อน	3	จังหวะ	=	1	ท่า	-	ท่าที่ 21
เอื้อนและสร้อยคำ	6	จังหวะ	=	ท่าเชื่อม	-	ท่าเค็ม โย้ตัว	
ร่อน	1	จังหวะ	=	1	ท่า	-	ท่าที่ 22
รา	2	จังหวะ	=	1	ท่า	-	ท่ายุงพ้อนหาง
เอื้อน	4	จังหวะ	=	ท่าเชื่อม	-	ท่าท่าโบก	

3.2.2 สรุปผลการวิเคราะห์

จากการที่ได้ทำการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างจังหวะเพลงร้อง และท่าร่าดังกล่าวมาข้างต้น ได้ผลสรุป ซึ่งจะแบ่งออกเป็น 4 เพลงดังต่อไปนี้ คือ

เพลงพระทอง

ในทำนองเพลง 1 เที้ยว มี 32 จังหวะจึง แบ่งออกเป็น วรรคหน้า 16 จังหวะ (ยกเว้นบรรทัดแรกมี 13 จังหวะ) วรรคหลัง 16 จังหวะ

ท่าร่าในวรรคหน้า ใช้ท่าร่าได้ตั้งแต่ 1-3 ท่า ในจังหวะที่ 1-4 และ 7-8 ส่วนวรรคหลังใช้ท่าร่าได้ตั้งแต่ 2-3 ท่าในจังหวะที่ 1-4 และ 7-8 เช่นเดียวกัน

ท่าเชื่อมอยู่ในจังหวะที่ 5-6 และ 9-16 ทั้งวรรคหน้า และวรรคหลัง ซึ่งเมื่อนำมาเขียนให้เห็นชัดเจนจะได้ดังต่อไปนี้

วรรคหน้าและวรรคหลัง

จังหวะ	1-4	5-6	7-8	9-16
เนื้อร้อง	คำร้อง	เอื้อน	คำร้อง	เอื้อน
ท่าท่า	1-2 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

เพลงเข้าหลุด

ในทำนองเพลง 1 เที้ยว มี 32 จังหวะจึง แบ่งออกเป็นวรรคหน้า 12 จังหวะ (ยกเว้นบรรทัดแรกมี 9 จังหวะ) วรรคหลัง 20 จังหวะ

ท่าท่าในวรรคหน้า ใช้ท่าว่าได้ตั้งแต่ 1-3 ท่า ในจังหวะที่ 1-4 และ 7-8 ส่วนวรรคหลังใช้ท่าว่าได้ตั้งแต่ 2-3 ท่า ในจังหวะที่ 1-4 และ 10-12

ท่าเชื่อมของวรรคหน้า อยู่ในจังหวะที่ 5-6 และ 9-12 และท่าเชื่อมของวรรคหลัง อยู่ในจังหวะที่ 5-9 และ 13-20

ซึ่งเมื่อนำมาเขียนให้เห็นชัดเจนจะได้ดังต่อไปนี้

วรรคหน้า

จังหวะ	1-4	5-6	7-8	9-16
เนื้อร้อง	คำร้อง	เอื้อน	คำร้อง	เอื้อน
ทำร่า	1-2 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

วรรคหลัง

จังหวะ	1-4	5-6	10-12	13-20
เนื้อร้อง	คำร้อง	เอื้อน	คำร้อง	เอื้อน
ทำร่า	1-2	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

เพลงสระบุหรง

ในทำนองเพลง 1 เที้ยว มี 36 จังหวะจึง แบ่งออกเป็น วรรคหน้า 12 จังหวะ (ยกเว้นบรรทัดแรกมี 9 จังหวะ) วรรคหลัง 24 จังหวะ

ทำร่าในวรรคหน้า ใช้ทำร่าได้ตั้งแต่ 2-3 ท่า ในจังหวะที่ 1-4 และ 11-12 เช่น ส่วนวรรคหลัง ใช้ทำร่าได้ตั้งแต่ 2-4 ท่าในจังหวะที่ 1-8 และ 15-16

ท่าเชื่อมของวรรคหน้าอยู่ในจังหวะที่ 5-10 และท่าเชื่อมของวรรคหลัง อยู่ในจังหวะที่ 9-14 และ 17-24

ซึ่งเมื่อนำมาเขียนให้เห็นชัดเจนจะได้ดังต่อไปนี้

วรรคหน้า

จังหวะ	1-4	5-10	11-12
เนื้อร้อง	คำร้อง	เอื้อน	คำร้อง
ท่าร่ำ	1-2 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า

วรรคหลัง

จังหวะ	1-8	9-14	15-16	17-24
เนื้อร้อง	คำร้อง	เอื้อน	คำร้อง	เอื้อน
ท่าร่ำ	2-3 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า	ท่าเชื่อม

เพลงบะหลิม

ในทำนองเพลง 1 เที้ยว มี 32 จังหวะจึง แบ่งออกเป็น วรรคหน้า 12 จังหวะ (ยกเว้นบรรทัดแรกมี 9 จังหวะ) วรรคหลัง 20 จังหวะ

ท่าร่ำในวรรคหน้า ใช้ท่าร่ำได้ตั้งแต่ 2-3 ท่า ในจังหวะที่ 1-4 และ 10-12 ส่วนวรรคหลัง ใช้ท่าร่ำได้ตั้งแต่ 2-4 ท่าในจังหวะที่ 1-7 และ 14-16

ท่าเชื่อมของวรรคหน้า อยู่ในจังหวะที่ 5-9 และท่าเชื่อมของ
วรรคหลัง อยู่ในจังหวะที่ 8-12 และ 17-20

ซึ่งเมื่อนำมาเขียนให้เห็นชัดเจนจะได้ดังต่อไปนี้

วรรคหน้า

จังหวะ	1-4	5-9	10-12
เนื้อร้อง	คำร้อง	เอื้อน	คำร้อง
ท่าท่า	1-2 ท่า	ท่าเชื่อม	1 ท่า

วรรคหลัง

จังหวะ	1-7	8-13	14-16	17-20
เนื้อร้อง	คำร้อง	เอื้อน	คำร้อง	เอื้อน
ท่าท่า	2-3 ท่า	ท่าเชื่อม	1-2 ท่า	ท่าเชื่อม

นอกจากนี้ จะสรุปถึงลักษณะเด่น ๆ ที่เหมือนและต่างกันของทั้ง 4 เพลง
ในส่วนของท่าน่า บทร้อง และ จังหวะ ดังต่อไปนี้

ท่าน่า ท่าน่าซึ่งเป็นท่าหลัก ใช้แม่ท่าของนาฏศิลป์แทบทั้งสิ้น
แม้ว่าเนื้อร้องฉบับพระราชนิพนธ์ในรัชกาลที่ 4 นี้จะไม่ใช้คำเรียกชื่อแม่ท่าก็ตาม
แต่ก็ยังนำแม่ท่าต่าง ๆ มาใช้เพื่อสื่อความหมายของคำร้องได้ดี เช่น

ท่าพิสมัยเรียงหมอน สื่อความหมายของคำร้องว่า "ก็ปรีดา"

ท่าภมรเกล้า	สื่อความหมายของคำร้องว่า "เวียนวัน"
ท่าอัมพร (ท่าสอคสูง)	สื่อความหมายของคำร้องว่า "หันเหียน"
ท่าจันทร์ทรงกลด	สื่อความหมายของคำร้องว่า "ดั่งกินรี"
ท่าช้างประสานงา	สื่อความหมายของคำร้องว่า "ทอดกร"

ส่วนท่าเชื่อมในช่วงทำนองเอื้อนท้ายคำร้องของทุกคำ จะใช้ท่าชักแบ้ง ผัดหน้า และท่าโบกเหมือนกันทั้งสามเพลง คือ พระทอง เบ้าหลุด และสระบุหรง ส่วนเพลงบะหลิมั้น ใช้ท่าโบกเพียงท่าเดียว ซึ่งจะเห็นได้ว่าการพยายามทำให้เป็นรูปแบบเดียวกัน ซึ่งนับว่าเป็นลักษณะเด่นของระบำชุดนี้ และนอกจากนี้ยังมีการใช้ท่าเชื่อมท่าเดียวกันซ้ำกันหลายครั้ง โดยเฉพาะท่าสายแขนเดียว ซึ่งรวมทั้ง 4 เพลง ใช้ทั้งหมด 9 ครั้ง ทั้งนี้ผู้เขียนเข้าใจว่า ระบำสี่บทนี้คงต้องการจะเน้นท่ารำไ้บทยเป็นสำคัญ ส่วนท่าเชื่อมในช่วงทำนองเอื้อนนั้น ไม่เน้นถึงความสำคัญเท่าไรนัก จึงได้ใช้ท่ารำท่าเดียวกันเป็นส่วนมาก เพื่อต้องการเพียงจะเชื่อมท่าหลักให้ต่อกันเท่านั้นก็เป็นได้

การรำไ้บทย จะเห็นลักษณะของการรำไ้บทยซึ่งถ้าบทร้องบ่งบอกกิริยาการกระทำของเทวดา หรือตัวพระ เช่นเนื้อร้องว่า "เทพบุตรหยุดยั้งจับระบำ" หรือ "เทพบุตรจับระบำท่าท่า" ตัวพระจะเป็นผู้รำไ้บทยนั้น ส่วนตัวนางก็จะทำท่าเพียงให้รับกับท่าหรือบทของตัวพระ เช่น ตัวพระ ท่าท่าตัวเรา ตัวนาง ก็จะทำท่ามอง หรือ ท่าป้องหน้า เป็นต้น ในกรณีเดียวกัน ถ้าบทร้องบ่งบอกกิริยาการกระทำของนางฟ้า หรือตัวนาง เช่นเนื้อร้องว่า "นางฟ้ารำพ้อนอ่อนจริต" หรือ "นางฟ้าพ้อนรำท่าถวาย" ตัวนางจะเป็นผู้รำไ้บทยนั้น ส่วนตัวพระก็จะทำท่าให้รับกับท่าหรือบทของตัวนาง เช่น ตัวนาง ท่าท่ารำพ้อน ตัวพระจะทำท่ามองหรือท่าชี้ที่ตัวนาง เป็นต้น แต่ถ้าบทร้องไม่บอกว่าเป็นกิริยาการกระทำของตัวพระ หรือตัวนาง ก็มักจะรำไปพร้อมๆ กันในท่าเดียวกัน ซึ่งอาจหันทิศเดียวกัน หรือ หันทิศตรงกันข้าม

บทร้อง ด้วยเหตุที่บทร้องมีคำบอกกริยาเคลื่อนไหวอยู่มาก เช่น มีคำว่า "เลี้ยวโล่" "แล้วต้วง" "ประสานแทรกสับสน" "ตลบหลัง" เป็นต้น ดังนั้น จึงมีการร่ำแปรแถวตามบทร้องเป็นส่วนใหญ่ รูปแถวที่ใช้มาก คือ วงกลม แถวตลบลงไปร่ำด้านหลัง และแถวสลับฟันปลา ระบุชกนี้สามารถแปรแถวได้สวยงามก็เพราะบทร้องได้กำหนดไว้นั่นเอง

จังหวะ ในเพลงพระทอง เพลงเข้าหลุด และเพลงบะหลิม จะมีจังหวะฉิ่งที่เท่ากัน คือ ในทำนองเพลง 1 เที้ยว มี 32 จังหวะฉิ่ง ซึ่งต่างไปจากเพลงสระบุหรงที่มี 36 จังหวะฉิ่ง ดังกล่าวมาแล้วข้างต้น แม้ว่าเพลงสระบุหรงจะมีจังหวะมากกว่าเพลงอื่น แต่ก็ยังคงใช้ทำร่ำหลักในจำนวนที่เท่ากับเพลงอื่น คือ 1-4 ท่า เพราะจังหวะที่เพิ่มขึ้นนั้น เป็นจังหวะตรงทำนองเอื้อนที่ใช้ท่าเชื่อมร่ำให้นานขึ้นเท่านั้น นอกจากนี้จะเห็นได้ว่าทำนองเอื้อนที่แทรกอยู่ระหว่างคำร้องและเอื้อนท้ายวรรคนั้น มักจะใช้ท่าเชื่อมซึ่งยืนร่ำอยู่กับที่เป็นส่วนมาก จะมีการแปรแถวในช่วงนี้บ้างเล็กน้อย ทั้งนี้ผู้เขียนเข้าใจว่า เนื่องจากได้มีการแปรแถวตามบทร้องมากอยู่แล้ว ดังนั้นช่วงทำนองเอื้อนนี้จึงให้ร่ำอยู่กับที่บ้าง เพื่อมิให้คู่สับสนวุ่นวายจนเกินไป จึงเป็นลักษณะเด่นของระบำชกนี้ ซึ่งแปลกไปจากระบำชกอื่น ๆ ที่มักแปรแถวตรงทำนองเอื้อนเป็นส่วนใหญ่

วิธีการและผลสรุปที่ได้จากการวิเคราะห์ระบำสี่ทลฉบับปัจจุบันนี้ จะนำไปใช้เป็นหลักในการรื้อฟื้นระบำสี่ทลฉบับโบราณ ในส่วนของหลักเกณฑ์และวิธีการคิดแต่งเติมทำร่ำ และการแปรแถวในบทต่อไป